

Федотова Ганна Валеріївна,

начальник науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного інституту
МВС України, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ НА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Завданнями кримінального судочинства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також швидке і повне розслідування кримінальних правопорушень, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Відповідно принцип процесуальної економії виявляється невід'ємним фактором, який впливає на формування кримінально-процесуальної форми в бік її спрощення. Спираючись на контекст кримінальної та кримінально-процесуальної політики ідея спрощення відображається у диференціації процесу досудового розслідування кримінального правопорушення за ступенем тяжкості вчиненого кримінально караного діяння.

За останні роки питання диференціації процесуальної форми набуло яскраво вираженої правової ознаки. Зокрема, Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК) [1], в главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» викладено процедуру проведення досудового розслідування щодо кримінальних проступків у формі дізнання. Натомість, до набуття чинності норм матеріального кримінального права, якими буде врегульовано дефініція кримінального проступку, розслідування будь-якого кримінального правопорушення визначається за єдиною процедурою та здійснюється однією уповноваженою особою – слідчим органу досудового розслідування. За таких умов досудові органи зазнають великого навантаження.

22 листопада 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (№ 7279-д), (далі – Закон) [2]. Чинності Закон набере з 1 січня 2020 року та введе в дію положення щодо

урегулювання питання кримінальних проступків, наділяючи вказану категорію статусом одного з видів кримінального правопорушення, за яке передбачено кримінальну відповідальність, використовуючи при цьому відокремлюючі критерії – ступінь суспільної небезпеки, вид і міру покарання. Відповідно до положень Закону «кримінальним проступком» є передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Особливістю кримінальних проступків є те, що вони мають значно менший рівень суспільної небезпеки ніж злочин, тому й покарання за них не пов'язане з позбавленням волі, оскільки цей вид є найсуворішим у загальній системі покарань. Крім того, за готування до вчинення кримінального проступку (на відміну від злочину) особа не притягатиметься до відповідальності. Обраний на сьогодні законодавцем підхід щодо декриміналізації готування кримінальних проступків, на нашу думку, є вірним. Про незначну суспільну небезпеку підготовчих діянь або її відсутність, як правило, свідчить і те, що від продовження вчинення таких діянь особа може відмовитися або ж перетворити їх результати навіть на такі, що будуть корисні у подальшому. Крім того, такі діяння надзвичайно важко процесуально довести, що також часто унеможлиблює притягнення особи до кримінальної відповідальності за готування.

Враховуючи ступінь небезпеки проступку і особи, яка підозрюється у ньому, інструменти для розслідування також мають набагато менше обмежувати його права і свободи. Через значно меншу ступінь суспільної небезпеки, обмеження прав підозрюваних застосовуватиметься у виключних випадках. Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід обиратиметься затримання особи на підставах та в порядку, визначених Кримінальним кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку на одну добу може бути застосоване у разі, якщо особа перебуває в нетверезому стані і своїми діями створює небезпеку для оточуючих. Затримання особи на 72 години відбуватиметься в тому випадку, якщо порушник у відповідь на вимогу правоохоронця припинити протиправну поведінку чинить опір або ж продовжує вчинення проступку або намагається втекти.

У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення кримінального проступку уповноважена особа (дізнавач) має право: оглянути місце події; відібрати пояснення; провести медичне обстеження; отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та

технічних засобів; вилучити знаряддя вчинення проступку, речі і документи, все це є процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки.

Законом встановлено чіткі строки дізнання кримінальних проступків за скороченою процедурою: протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи; протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку якщо заявлено клопотання про проведення експертизи.

Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок здійснюється без ухвали слідчого судді, суду, як ми вже наголошували у виключних випадках, лише за умови, що ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання та у разі затримання особи, яка керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення. Під час затримання особі негайно повідомляються підстави затримання, оголошується кримінальне правопорушення, у якому вона підозрюється, а також роз'яснюється її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права.

До особливостей закінчення дізнання належить те, що дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника,

законного представника, потерпілого. У свою чергу прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомлення про підозру, а в разі затримання особи протягом двадцяти чотирьох годин прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а у випадку затримання особи – про негайне звільнення затриманої особи; повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи); звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства, у разі встановлення ознак злочину.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом п'яти днів або в разі затримання підозрюваного у визначені терміни затримання призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не заперечує встановлені обставини порушення та згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження. Тобто людина може відмовитися від участі у суді, водночас механізм такої відмови не передбачений і не визначений: чи присутній при цьому захисник, а також не встановлено форму відмови, яку має складати обвинувачений, відповідно засади кримінального процесу, – право на справедливий суд; змагальність, яка проявляється у можливості надавати докази; брати участь в розслідуванні; право ознайомлюватися з матеріалами справи, брати участь в усіх процесуальних діях; оскаржувати незаконність дій правоохоронних органів у конкретному випадку, стають для обвинуваченого недоступними.

Отже, законодавець небезпідставно вважає, що спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства. За положеннями розглянутого Закону розслідування проступків проводитимуть за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, тривалість якого не повинна перевищувати чітко встановлених термінів за конкретними випадками обставин провадження. Запровадження спрощеної кримінально-процесуальної форми відбувається з додержанням принципів процесуальної економії, уніфікації та диференціації, які знаходяться в тісній взаємозалежності та забезпечують ефективне виокремлення загальних засад кримінального проступку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-ВІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України (№ 7279-д). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

Шаповаленко Євген Володимирович,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

Відзначимо, що правоохоронні органи для розшуку злочинців, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, з метою отримання фактичних даних, використовують різні телекомунікаційні мережі. Оскільки особи, які вчиняють злочини найчастіше користуються, під час обміну інформацією між собою, різними видами електров'язку.

Законодавець надає можливість отримувати данні про осіб з транспортних телекомунікаційних мереж, передбачаючи це Кримінальним процесуальним кодексом України у статті 273 [1], Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у статті 8 [2] та ін.

При цьому Закон України «Про телекомунікації» розглядає термін «транспортні телекомунікаційні мережі» як – мережі, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до них телекомунікаційними мережами доступу, де «телекомунікаційна мережа доступу» – це частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комутації включно [3]. У свою чергу, «телекомунікаційна мережа» – комплекс технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням [3].